

УДК 35.071.1

О. М. Шмаков

СИЛИ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ В СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛОВИХ СТРУКТУР

Викладено підстави для визначення поняття “сили охорони правопорядку”. Запропоновано вважати внутрішні війська МВС ядром цих сил.

Ключові слова: громадський порядок, громадська безпека, суспільна безпека, службово-бойова діяльність, оперативно-службова діяльність, ядро сил охорони правопорядку, призначення і функції внутрішніх військ.

Постановка проблеми. У процесі вдосконалювання системи наукових спеціальностей у галузі науки “Національна безпека” у 2006 р. Академією МВС України було запропоновано спеціальність 21.07.05 “Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку”, яка наказом ВАК України і була включена до Переліку спеціальностей [1]. При цьому поняття “сили охорони правопорядку” надавалося у надто загальному вигляді. Тому в 2009 р. розпочато заходи щодо уточнення цього поняття з точки зору військових, психологічних, технічних, юридичних, державних уявлень [2].

Однак поняття “сили охорони правопорядку” залишалося не до кінця визначеним, що можна побачити у формулі паспорта спеціальності 21.07.05 “Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку”. У паспорті фігурують “внутрішні війська, правоохоронні органи спеціального призначення та інші військові формування України”. У зв'язку з цим скласти структурні уявлення про сили охорони правопорядку можливості немає, що заважає досягти повноти вихідних посилок у теорії службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку, а у практиці – визначити напрямки вдосконалювання організації управління силами охорони правопорядку.

Мета статті полягає у визначенні поняття “сили охорони правопорядку”.

Виклад основного матеріалу. Ми звикли пов'язувати охорону правопорядку органами і силами Міністерства внутрішніх справ з охороною громадського порядку, із забезпеченням громадської безпеки, у той час як поняття правопорядку є вужчим, ніж громадський порядок, поняття громадського

порядку вужчим, ніж поняття громадської безпеки, а поняття громадської безпеки, у свою чергу, вужче за поняття суспільної безпеки. І якщо охорона правопорядку у буденній свідомості пов'язується з охороною громадського порядку, забезпеченням громадської безпеки, і ми погоджуємося з таким розширеним уявленням у практиці дій (що відображується й у нормативно-правових документах), то ліпше звернути увагу на забезпечення суспільної безпеки.

У межах цієї статті суспільна безпека (безпека суспільства) розуміється як стан захищеності соціальної справедливості, прав громадян і суспільства у цілому у взаємовідносинах з державою, а також належний режим законності, забезпечення економічного благополуччя громадян, демократичного плюралізму, відкритості суспільства. Громадська безпека (безпека громади) – стан захищеності особи і суспільства у сфері захисту населення країни від злочинних посягань на права громадян та їх об'єднань, а також від загроз техногенного і природного характеру.

Якщо йдеться про суспільну безпеку, то необхідно зважати не тільки на суспільство, але й на безпеку держави, особливо під час заходів з масовою участю людей або заворушень.

Характер дій сил охорони правопорядку з охорони громадського порядку за звичайних і за надзвичайних обставин є різним. За звичайних обставин важлива роль належить міліції громадської безпеки (починаючи з мікрорайонів, районів міста), підрозділам внутрішніх військ під керівництвом райвідділів внутрішніх справ, що несуть патрульно-постову службу. За надзвичайних

© О. М. Шмаков

обставин на фоні охорони громадського порядку центр ваги зміщується у бік забезпечення громадської безпеки, і тоді як сили на перший план висуваються підрозділи і військові частини внутрішніх військ, підрозділи служби безпеки, управління державної охорони та ін.

Звісно, що у практиці всіх держав у разі ускладнення соціально-політичної обстановки до надзвичайного рівня для відновлення правопорядку залучають будь-які підрозділи (поліцейські, військові) незалежно від їх призначення (по суті, використовують поза призначенням).

Якщо додержуватися такої практики, то для забезпечення громадської безпеки може виникнути потреба й у залученні підрозділів прикордонної служби, військової служби правопорядку, пенітенціарної служби тощо. У такому разі методи дій підрозділів правоохоронних органів змушені перетворюватися з методів оперативно-службової діяльності на методи службово-бойової діяльності (або наближатися до них).

Умовно будемо вважати, що підрозділи всіх силових структур, які можуть залучатися до забезпечення громадської безпеки у надзвичайних обставинах, переходять на методи службово-бойової діяльності. Тоді до сил охорони правопорядку, які залучаються до службово-бойової діяльності у сфері безпеки, можна віднести у *широкому розумінні* (з позицій центральних органів державної влади) правоохоронні і військові органи держави, у складі яких є підрозділи (частини, з'єднання), котрі відповідно до чинного законодавства призначені для виконання таких завдань:

– забезпечення захисту територіальної цілісності держави, захисту конституційного ладу та державної влади від спроби їх зміни або захоплення шляхом насильства;

– охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, забезпечення особистої безпеки громадян, охорона їх прав і свобод, життя, власності від протиправних та злочинних посягань;

– охорона об'єктів державного значення, військових об'єктів, спеціальних і військових вантажів, дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території країни;

– конвоювання осіб, узятих під варту, підсудних, осіб, засуджених до позбавлення волі, і охорона їх під час судового засідання, а також під час екстрадиції осіб за межі країни;

– здійснення заходів, пов'язаних з припиненням актів організованої злочинності, тероризму, диверсій, у випадках загрози життю громадян, захоплення заручників, транспорту й об'єктів населених пунктів та у частині роззброєння і ліквідації незаконних збройних формувань;

– забезпечення безпеки органів державної влади і судів;

– переслідування і затримання осіб, що взяті під варту, підсудних і осіб, засуджених до позбавлення волі, або заарештованих, які втекли з-під варти;

– підтримання громадського порядку на території надзвичайної ситуації техногенного, природного і військового характеру;

– ліквідація проявів групової непокори, безладь в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах;

– участь у припиненні збройних сутичок та інших протиправних дій на державному кордоні;

– підтримання правового режиму надзвичайного стану в країні;

– надання допомоги Збройним Силам у виконанні заходів територіальної оборони, заходів, спрямованих на дотримання режиму воєнного стану [боротьбу з диверсійно-терористичними групами, диверсійно-розвідувальними групами і десантами противника (у воєнний час)].

Ці завдання виконують у плановому, регулярному порядку та під час проведення спеціальних заходів (операцій) за надзвичайних обставин мирного і воєнного часу з використанням правоохоронних, поліцейських, військових та інших методів; у *вузькому розумінні* (з позицій керівництва правоохоронних і військових органів держави) – власне підрозділи (частини, з'єднання), які відповідно до чинного законодавства призначені або за сутністю здатні виконувати завдання із службово-бойової діяльності (при цьому оперативно-службова діяльність здійснюється відповідними органами і підрозділами правоохоронних органів держави згідно з чинним законодавством).

До сил охорони правопорядку через службово-бойову діяльність можна віднести:

– від міліції МВС – підрозділи районних (міських), лінійних органів внутрішніх справ, підрозділи (частини) патрульної служби, підрозділи швидкого реагування, підрозділи безпеки дорожнього руху;

– від внутрішніх військ МВС – спеціальні моторизовані військові частини; підрозділи (частини, з'єднання) з охорони об'єктів державного значення, спеціальних вантажів, з конвоювання, оперативного і спеціального призначення;

– від Департаменту державної служби охорони – підрозділи з охорони об'єктів;

– від Державної пенітенціарної служби – підрозділи особливого призначення, зведені загони швидкого реагування;

– від Державної прикордонної служби – підрозділи охорони кордону, підрозділи спеціального призначення;

– від Військової служби правопорядку у Збройних Силах – підрозділи з охорони військових об'єктів, патрульної служби, безпеки дорожнього руху, спеціального призначення;

– від Служби безпеки – підрозділи по боротьбі з тероризмом, підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю.

Перелічені сили охорони правопорядку структурно не об'єднані. У конкретній ситуації суспільного протистояння (протистояння з державою) потреба в них (в їх складі і чисельності) для вирішення конфлікту визначається обстановкою. Очевидно, і нема потреби зводити їх до єдиної структури, тим більше створювати на державному рівні постійно діючий орган управління ними. Практика показує, що оперативні штаби, які передбачаються на випадок необхідності управління силами охорони правопорядку в кризовій ситуації, цілком достатні.

Є сенс виокремити ядро сил охорони правопорядку з тим, щоб внести ясність у структуру відносин між силами різного призначення і підпорядкування у процесі організації управління ними з боку органів виконавчої влади під час дій службово-бойового характеру за надзвичайних обставин.

Таким ядром можуть бути внутрішні війська МВС, за якими слід закріпити таке призначення: внутрішні війська є спеціальним

військовим формуванням держави з правоохоронними функціями у складі МВС, яке призначене для забезпечення громадської безпеки під час заходів з масовою участю людей або заворушень, охорони важливих державних об'єктів, а також виконання інших спеціальних завдань у сфері національної безпеки.

Щодо дефініцій:

“формування” означає, що внутрішні війська є силами, а не органом;

“спеціальне” – що вони виконують завдання через здійснення переважно спеціальних дій;

“військове” – що вони виконують завдання, в основному, військовими методами, і тому мають військову організацію;

“держави” – що вони виконують завдання загальнодержавного, а не тільки відомчого характеру;

“з правоохоронними функціями” – що їм притаманні завдання, в основному, у сфері безпеки, а не оборони країни, і тому вони повинні володіти методами правоохоронної діяльності.

Функціями внутрішніх військ можна вважати такі, як:

– забезпечення захисту конституційного ладу, органів державної влади від спроби їх зміни або захоплення шляхом насильства під час кризових ситуацій соціально-політичного характеру з масовою участю людей;

– охорона важливих державних об'єктів, ядерних установок, ядерних матеріалів, спеціальних вантажів, дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України; конвоювання і участь в екстрадиції осіб, узятих під варту;

– участь в охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю;

– участь у підтриманні режиму надзвичайного стану;

– участь у локалізації і припиненні дій незаконних збройних формувань, внутрішнього збройного конфлікту;

– участь у територіальній обороні.

У цілому внутрішні війська МВС можна розглядати як резерв Міністерства внутрішніх справ в охороні громадського порядку і як основну силу органів державної влади й управління у забезпеченні громадської безпеки

(внутрішньої безпеки) держави під час загострення соціально-політичної обстановки у ході державних і громадських заходів з масовою участю людей або заворушень.

Необхідно законодавчо закріпити призначення, функції і статус внутрішніх військ з урахуванням їх завдань, коло яких істотно розширене всупереч чинному Закону України “Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України”.

Висновки

Сили охорони правопорядку структурно не об’єднані, вони складають сукупність підрозділів і частин (поліцейського, військового, воєнізованого характеру), що є у складі правоохоронних і військових органів держави, які можуть бути залучені до вирішення кризової ситуації у суспільному протистоянні (протистояння з державою).

У звичайній соціально-політичній обстановці підрозділи (частини) сил охорони правопорядку виконують завдання згідно з призначенням відповідних правоохоронних і військових органів держави, до складу яких вони входять.

За надзвичайних обставин може виникнути потреба в угрупованнях сил охорони правопорядку для дій методами службово-бойової діяльності. Такі угруповання можуть складатися з формувань правоохоронних і військових органів держави. Склад і чисельність угруповання визначаються обстановкою.

Питання щодо зведення на державному рівні сил охорони правопорядку до єдиної структури, тим більше створювання постійно діючого органу управління ними, не є актуальним.

У процесі вдосконалювання нормативно-правових актів у сфері внутрішньої безпеки держави бажано використовувати поняття суспільної безпеки замість громадської безпеки.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань [Текст] : наказ ВАК України № 377 від 23.06.2005 р.

2. Шляхи вдосконалювання наукового супроводу службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку [Текст] / І. О. Кириченко, В. Ю. Богданович, В. В. Крутов та ін. // Честь і закон. – 2009. – № 1. – С. 3–23.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2013 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Академія внутрішніх військ МВС України, Харків, Україна